

Nika Matković Mikulčić
Knjižnica Novi Zagreb, Knjižnice grada Zagreba
nika.matkovic.mikulcic@kgz.hr

ISSN 1845-2434
[CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

**Je li ovo knjiga? / Angus Phillips, Miha
Kovač ; s engleskoga preveo Goran
Glamuzina.
Zagreb : Naklada Ljevak, 2024.**

ISBN 9789533557915

Prikaz



Naslovnica je preuzeta s mrežne stranice [nakladnika](https://www.nakladnika.hr/)

U izdanju Naklade Ljevak, u lipnju prošle godine izašao je naslov *Je li ovo knjiga?* (Is This a Book?) dvojice autora, Angusa Phillipsa i Mihe Kovača. Ova koncizna, ali sadržajna knjiga koju je izvorno objavio Cambridge University Press 2022. godine istražuje definiciju, oblik, svrhu te društveni i kulturni značaj knjiga usred tehnološkog napretka i promjene čitateljskih navika. Obojica autora dolaze iz sektora izdavaštva, Phillips je profesor izdavaštva i direktor oksfordskog Međunarodnog centra za izdavaštvo na Sveučilištu Oxford Brookes, dok je Kovač profesor na Odsjeku za izdavaštvo Sveučilišta u Ljubljani te bivši glavni urednik u vodećim slovenskim nakladničkim kućama. Knjiga je nastala na temelju dva članka napisana u koautorstvu s Adriaanom van der Weelom i Rüdigerom Wischenbartom te brojnih rasprava na temu što knjiga jest. Jedan od recenzenata dr. sc. Zoran Velagić ističe kako je ovo „prvi opsežniji monografski znanstveni rad“ koji ima za cilj definirati pojam knjige, medija koji već stoljećima predstavlja osnovu prijenosa znanja i kulture.

Autori temu razlažu kroz uvod, sedam poglavlja i zaključak s brojnim uporištima u teoriji i praktičnim primjerima koji je stavljaju u kontekst. Iako joj je opseg 115 stranica, zavidan je broj korištenih jedinica literature, čiji se popis nalazi na kraju teksta. To ujedno potvrđuje kako je riječ o opsežnom istraživačkom pothvatu kojem je namjera opisati promjene koje je knjiga kao medij doživjela kroz povijest do današnjih dana te odgovoriti na pitanje što sve možemo zvati knjigom.

Uvod: Problem triju tijela (Introduction: The Three-Body Problem) već samim nazivom zaokuplja pozornost čitatelja pojašnjavajući metaforu koja prikazuje složen međudnos tri osobine knjige (informacijske arhitekture knjige, položaja knjige unutar reda knjige kao temeljnog sredstva za prijenos znanja i informacija te poslovnog modela), a nalikuje problemu triju tijela u fizici. Riječ je o otvorenom, nestabilnom sustavu koji onemogućuje definiranje knjige na jedinstven i dugotrajan način. Autori naglašavaju namjeru redefinicije knjige jer su uočili kako se više formata i oblika knjige pojavilo u zadnjih dvadeset godina u odnosu na prethodno stoljeće.

U prvom poglavlju *Raznolikost knjiga* (The Variety of Books) ističu se razni oblici knjige, među kojima tiskana knjiga „ostaje najvidljiviji i središnji oblik knjige“. Tijekom pandemije učestalo su se počeli koristiti Zoom pozivi, a upravo su police s knjigama postale najčešće korištena pozadina. U izboru pozadine za intervju uhvaćen je i bivši premijer Ujedinjenog Kraljevstva David Cameron. U prilog simboličkom značaju tiskane knjige ide i primjer ruskih oligarha kojima je važno imati u svojim knjižnicama izdanja uvezena u kožu, iako možda nikada neće otvoriti knjigu. Jednako tako, moderni kafići u svome interijeru često imaju police s knjigama. S druge strane, digitalni sadržaji prevladavaju na znanstvenom i obrazovnom tržištu. Zanimljiva su i razmatranja o tihim knjigama, među kojima je kao primjer naveden naslov *Sve što znam o poučavanju* bivšeg ministra Ujedinjenog Kraljevstva.

Osim naslova poglavlja sadrži i 90 praznih stranica koje bi trebale poslužiti kao bilježnica.

Drugo poglavlje *Kratka digresija o povijesti knjige* (A Brief Digression into Book History) donosi kratki povijesni pregled razvoja knjige. Autori pokušavaju objasniti koncepte knjiških osobina te aure knjige, a postavljaju i brojna pitanja o tome što je predmet istraživanja za povijest knjige. Jesu li to razne tekstualne manifestacije, od zapisa na klinastom pismu pa sve do e-knjige? To ih dovodi do zaključka da je knjiga, kao jedan od najstarijih predmeta u povijesti čovječanstva, postala „slijepa točka u znanosti o knjizi“, odnosno u područjima koja se bave povijesti knjige i izdavaštvom.

Treće poglavlje naslovljeno *Definiranje knjige* (Defining the Book) bavi se materijalnim osobinama knjige od izuma tiskarskog stroja te kriterijima koji utvrđuju tehničku definiciju knjige. Ona je dovedena u pitanje pojavom novih oblika knjige na internetu, ali je neophodna kako bi se opravdao poseban status koji knjiga zauzima u društvu u odnosu na ostala dobra i usluge. Autori ovdje naglašavaju međuovisnost društvene i tehničke definicije knjige i analiziraju predmete koji se mogu smatrati knjigom. Jedan od kriterija je informacijska arhitektura knjige, način na koji su glavni čimbenici unutar knjige organizirani i strukturirani: naslov, naslovna stranica, korice... U hijerarhiji knjige tiskana knjiga istaknuta je kao jedina koja zadovoljava sva četiri kriterija, stoga najviše nalikuje knjizi, dok su predmeti poput e-knjige, tihe knjige, zvučne knjige i bojanke po određenim karakteristikama manje nalik knjizi.

Sljedeće poglavlje *Zvučna knjiga* (The Audiobook), kao što i sam naslov ističe, fokusira se na zvučne knjige, medij prvotno nastao za osobe s teškoćama čitanja koji bilježi porast popularnosti zadnjih godina. Autori pojašnjavaju razloge za ubrzani razvoj tržišta zvučne knjige i navode brojna istraživanja koja se bave razlikama između slušanja i čitanja te razumijevanjem pročitano naspram poslušano. Ovdje su spomenuti i *podcasti* kao zvučni sadržaj koji doživljava svojevrsni bum i okuplja novu publiku, takozvane moderne „čitatelje“ koji „cijene što mogu poslušati dobru priču u hodu“.

Poglavlje *Društveni i kulturni položaj knjiga* (The Social and Cultural Status of the Book) ističe zakonske mjere vezane za knjigu te se osvrće na promjene proizašle prijelazom iz usmene u pisanu komunikaciju, kao i novine u transmisiji tekstova do kojih dolazi izumom tiskarskog stroja. Pojačana produkcija knjiga pogoduje i razvoju obrazovanja, jednog od „stupova društvenog i ekonomskog razvoja“. Čitanje knjiga ključno je za razvoj pismenosti i kritičkog razmišljanja, a to su razlozi koji knjigama osiguravaju posebne mjere poput nižih poreza i poticaja za izdavače, knjižare i knjižnice. Phillips i Kovač u kontekstu formativne uloge knjiga u načinu na koji osjećamo i promišljamo zaključuju kako je „tijekom modernog doba knjiga postala nevidljivi stroj koji formatira mentalni ustroj društava ovisnih o širenju

certificiranog znanja, informacija i inovacija“. Knjiga nas oblikuje kao pojedince, naša zapažanja, različite interpretacije teksta, nove spoznaje i razmišljanja pod njezinim su utjecajem.

Predzadnje poglavlje postavlja pitanje *Je li još uvijek važno čitati?* (Does Reading Still Matter?) i naglašava tri vrste čitanja: duboko, uživljeno i letimično. Fokus je stavljen na duboko čitanje koje proširuje fond riječi, usmjereno je na stjecanje novih znanja i omogućuje apstraktno razmišljanje. Promjenu uloge čitanja u digitalnom krajoliku najbolje odražava letimično čitanje karakteristično za mrežne sadržaje gdje se tekst brzo pregledava i čitatelj pronalazi ključne informacije, bez provjeravanja izvora.

Zadnje poglavlje *Knjiga kao poslovni model* (The Book As Business Model) osvrće se na poslovni model knjige koji se temelji na prodaji tiskanih i digitalnih izdanja te podrazumijeva čin objavljivanja, ulaganje u autora i proizvod te zaštitu autorskog prava. Dio poslovnog modela knjige čini i posuđivanje knjiga, čemu pridonose knjižnice kupnjom tiskanih knjiga i poticanjem čitanja. Razvojem e-knjiga javlja se novi, pristupni model, odnosno licencirani pristup bez prava vlasništva. Zvučni sadržaji i *podcasti* donose dodatne modele, dok servisi internetskog prijenosa (*streaming*) uvode pretplatnički sustav koji mijenja tradicionalni poslovni model knjige. Kovač i Phillips prikazuju kako se poslovni modeli prilagođavaju promjenama u ponašanju potrošača, analiziraju ekonomske aspekte izdavaštva te navode izazove koje donose samoobjavljivanje i usluge internetskog prijenosa.

U završnim razmatranjima (Conclusion) autori sažimaju glavne teme i predlažu da se pojam „knjiga“ ne koristi za tekstualni sadržaj koji ne posjeduje informacijsku arhitekturu knjige i čija distribucija nije u skladu s poslovnim modelom knjige. Ono što knjizi jamči opstojnost jest njezina moć da poboljša kognitivne sposobnosti pojedinca kroz duboko čitanje, zadrži koncentraciju te pruži odmak od okruženja ekranima. Uz to, ona je samodostatna i ne podliježe ometanjima kao što je slučaj s raznim digitalnim sadržajima. Iako se njezin položaj polako potiskuje na nižu razinu unutar hijerarhije medija, bitno je ustrajno naglašavati argumente o vrijednosti čitanja tiskanih izdanja.

Je li ovo knjiga? pronicljiva je rasprava o mijenjanju prirode knjige u digitalnom dobu te predstavlja sveobuhvatno promišljanje o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti knjige. Phillips i Kovač nude dragocjene uvide u to kako se knjige i dalje prilagođavaju i opstaju u neprestano promjenjivom medijskom krajoliku, naglašavajući njihovu otpornost i značaj u kulturnom i intelektualnom životu zajednice.

Ova publikacija zanimljivo je štivo ne samo za knjižničarsku zajednicu već i za nakladnike, knjižare, sve one kojima je knjiga osnovno sredstvo rada ili, pak, hobi. Nekome može,

primjerice, poslužiti za ponavljanje gradiva uz nadopunu znanja novim spoznajama i rezultatima istraživanja. Nekoga bi možda zanimala poveznica između jednog od autora knjige i Douglasa Adamsa, poznatog po naslovu *Vodič kroz galaksiju za autostopere*. Na mnogim mjestima u knjizi otvaraju se razna pitanja o položaju knjige, a upravo ona stvaraju prostor za daljnju raspravu i propitivanje vlastitog odnosa prema knjizi. Knjiga kao medij uistinu zaslužuje ovakvu pažnju i priznanje za izdržljivost u odnosu na druge konkurentne medije u brzorazvijajućem svijetu koji pred nju stavlja brojne izazove. Iako su knjižnice u današnje vrijeme prostori koji korisnicima nude raznorazne aktivnosti i programe, ne nužno povezane s knjigom, ova analiza o tome što knjiga jest omogućuje nam daljnje promišljanje o njezinoj ulozi i budućnosti te može poslužiti kao dobar podsjetnik svim knjižničarima da knjigu kao medij trebamo njegovati i čuvati.